

GAZDASÁG & TÁRSADALOM

Journal of Economy & Society

A TARTALOMBÓL:

Tino Bensch – Clemens Jäger – Tina Jäger - Henrik Holsiepe
Alternative Approaches of Corporate Valuation Methods
for Small and Medium Sized Enterprises

Eleonóra Marisová – Zuzana Ilková – Tomáš Malatinec – Eva Lazarova
Ongoing reforms in public administration in Slovakia

Richard Resperger
Children in formal care between 2000 and 2010:
core indicators of child protection in selected CEE-countries

Juhász Lajos
A tőke megtérülés vizsgálata a megtérülési követelményből levezetett
indikátoros-mutatók segítségével

Pataki László – Légler Nikolett
A tőkehelyzet és a tőkeszerkezet változása, s annak hatásai
a GYSEV Zrt. gazdálkodására

Molnár Csilla
Női munkavállalás az osztrák-magyar határ régióban

2013/1

SZÉCHENYI TERV

Gazdaság & Társadalom

Journal of Economy & Society

Megjelenik évente négy alkalommal
A kiadvány a TÁMOP - 4.2.2. B - 10/1 - 2010 - 0018. számú projekt keretében,
annak támogatásával valósult meg.

Főszerkesztő / Editor: Prof. Dr. Székely Csaba DSc

Főszerkesztő helyettes / Deputy Editor: Prof. Dr. Kulcsár László CSc

Szerkesztőbizottság / Associate Editors: Dr. Székely Csaba DSc, Dr. Fábián Attila PhD, Dr. Joób Márk PhD, Dr. Kulcsár László CSc

Nemzetközi tanácsadó testület / International Advisory Board:

Prof. David L. Brown PhD (Cornell University, USA), Dr. Csaba László DSc (Közép Európai Egyetem, Budapest), Dr. Rechnitzer János DSc (Széchenyi István Egyetem, Győr), Dr. Nigel Swain PhD (School of History, University of Liverpool, UK), Dr. Caleb Southworth PhD (Department of Sociology University of Oregon, USA), Dr. Franz Schausberger PhD (Universität Salzburg, Österreich), Dr. Szirmai Viktória DSc (MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest), Dr. Bóhm Antal DSc (MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest), Dr. Ingrid Schwab-Matkovits PhD (Fachhochschulstudiengänge Burgenland, Eisenstadt, Österreich), Dr. Bozidar Lekovic PhD (Faculty of Economics, Subotica, Serbia), Dr. Djerdji Petkovic PhD (Faculty of Economics, Subotica, Serbia).

Közlésre szánt kéziratok / Manuscripts: Kéziratokat kizárólag e-mailen fogadunk, nem őrzünk meg, s nem küldünk vissza!

A kéziratok formai és szerkezeti követelményeit illetően lásd a folyóirat hátsó belső borítóját. / *We accept APA (Harvard) style only.*

A kéziratokat és a közléssel kapcsolatos kérdéseket a következő e-mail címre várjuk: / *Send manuscripts and letters by e-mail only to: la.kulcsar@gmail.com*

A közlésre elfogadott kéziratok összes szerzői és egyéb joga a kiadóra száll. / *Acceptance of material for publication presumes transfer of all copyrights to the Publisher.*

A kéziratokat két független anonim bíráló értékeli. / *Articles are refereed by anonym reviewers before publication.*

Ismertetésre szánt könyveket az alábbi címre várjuk / Send books for review to:

Prof. Dr. Kulcsár László

Nyugat Magyarországi Egyetem Sopron Erzsébet. u. 9. 9400 Hungary

Előfizetés: Intézményeknek: 2800 Ft./év

Egyéni előfizetés: 1700 Ft./év

Példányonkénti ár: 700 Ft./dupla szám: 1400 Ft.

Nyomdai munkálatok / Printing: Palatia Kft.

H-9026 Győr, Viza u. 4.

ISSN 0865 7823

Copyright © 2013 Nyugat – magyarországi Egyetem Kiadó

Gazdaság & Társadalom

5. ÉVFOLYAM

2013.

1. SZÁM

TARTALOM

Table of Contents and Abstracts in English: See page 133

TANULMÁNYOK

Alternative Approaches of Corporate Valuation Methods for Small and Medium Sized Enterprises

Tino Bensch – Clemens Jäger – Tina Jäger – Henrik Holsiepe 3

Kockázatkezelés és biztosítás

Vértesy László 27

A tőkemegtérülés vizsgálata a megtérülési követelményből levezetett indikátorok segítségével

Juhász Lajos 43

A tőkehelyzet és a tőkeszerkezet változása, s annak hatásai a GYSEV Zrt. gazdálkodására

Pataki László – Léglér Nikolett 51

Children in formal care between 2000 and 2010: core indicators of child protection in selected CEE-countries

Richard Resperger 65

Ongoing reforms in public administration in Slovakia: How effective is the current one envisaged?

Eleonóra Marisová – Zuzana Ilková – Tomáš Malatínek – Eva Schultzová 83

Női munkavállalás az osztrák-magyar határ régióban

Molnár Csilla 99

Informális gazdasági magatartások és szívességi szolgáltatások egy interetnikus erdővidéki faluban

Kulcsár László – Varga Norbert – Obádovics Csilla 111

KÖNYVISMERTETÉS

Helyzetkép a magyar vidéki társadalomról

[Balázs Éva – Kovács Katalin (szerk) Többcélu küzdelem. Helyzetkép a kistérségi közoktatásról. OFI Budapest 2012. ISBN 978 963 682 709 0 ; Kovács Katalin – Váradi Mónika Mária (szerk) Hátrányban vidéken. Argumentum 2013. ISBN 978 963 446 682 6]

Kulcsár László 130

Table of Contents/Abstracts 133

Női munkavállalás az osztrák-magyar határ régióban⁵⁰

Molnár Csilla PhD⁵¹

Nyugat-magyarországi Egyetem BPK

ABSZTRAKT: Kutatásom során olyan nőket szólaltatok meg, akik diplomásként vagy egyetemi hallgatóként a szomszédos ausztriai településekre járnak át takarítani. Így megszerzett jövedelmük jóval a magyarországi átlag fölött van. Úgy tűnik, tevékenységük alacsony presztízse sem zavarja őket túlzottan. Egyrészt abban reménykednek, hogy később jobb munkát kapnak, másrészt a tény, hogy jövedelmükből itthon biztonságosan meg tudnak élni, a további fenntartásokat félresöpri. Mindezen elemek hozzájárulnak ahhoz, hogy a strukturált mélyinterjúk nyomán a vizsgált csoport esetében továbbgondolható az identitás és regionalitás összefüggése. A fogyasztás nyugati mintáinak közvetlen megtapasztalása és keresetük révén az ebben való részesedés lehetősége az önbecsülést erősítő tényezővé válik. Kutatómunkám megerősíti azt a feltételezésemet, hogy a fogyasztás fogalmát ebben a megváltozott értelmében, mint aktív, cselekvő agenciát érdemes továbbgondolni.

KULCSSZAVAK: szövegszerűség, regionalitás, gender, munkavállalás, fogyasztás

„Ausztriában takarítást, idős néni vagy gyermek felügyeletét vállalnám. 50-es, fiatalos, munkájára igényes, soproni hölgy, kevés németnyelv-tudással.”
(Apróhirdetés a soproni Szuperinfó 2012. augusztus 6-i számában)

Bevezetés

A két nem képviselői nem is különböznek egymástól annyira, amikor társadalomról alkotott értelmezéseik, netalántán vízióik valójában a mindig a társadalmi szélcsend kellemes atmoszféráját garantáló, az anyagi biztonság napsütötte verőfényében nyugalmasan elmélkedő felső középosztály sajátos helyzetét általánosítják. Ami a fő baj, hogy ez alapján javasolnak megoldásokat egész társadalmat illető kérdésekre.

Számomra sokkal lényegesebb az a megfontolás, hogy a nők sorsa egészen máshogyan alakul társadalmi helyzetük függvényében. Az emancipáció elve nem ugyanazt jelenti egy PhD-val rendelkező, egyetemen oktató nő számára, mint a több műszakban dolgozó betanított munkásnő számára. Ami szűkebben vett

50 A tanulmány a TÁMOP - 4.2.2. B - 10/1 - 2010 - 0018. számú projekt keretében valósult meg

51 molnarczilla@hotmail.com

témám kiválasztását illeti, a fentebb felsorolt szempontokat kiegészíthetjük még a regionális tagolódás elvének figyelembevételével. Ennek megfelelően vizsgálatom helyszíne Sopron és környéke, a magyar-osztrák határ menti régió.

A határokról való antropológiai gondolkodásban jó esetben megjelenik annak 'reális' és 'metaforikus' értelme, mint amelyek nem különülnek el élesen egymástól. Ebben a vonatkozásban meghatározóak Hastings Donnan és Thomas M. Wilson munkái (Donnan-Wilson, 1999). Áttekintésük nyomán a határ három főbb jelentéskör mentén értelmezhető. A határnak mint kulturális mezsgyének a jelentése a kifejezés metaforikus használatából ered, és abból az igényből fakad, hogy a köznapi élet sokszínűségét értelmezze, túllépve a kultúra konvencionális antropológiai fogalmán. Ennek kimunkálásában jelentős szerepe volt Renato Rosaldonak az 1980-as években, az 1990-es évektől pedig mindezt többek között Gloria Anzaldúa, valamint Robert R. Alvarez és George A. Collier az amerikai-mexikói határvidéken, illetve Los Angeles viszonylatában alkalmazta kutatásaiban. „A határ gyakran az első vagy az utolsó övezete az államnak, melyet az utazó meglát. A modern nemzetállamok megalakulása óta a határok és határövezetek az állam arculatának és kontrolljának rendkívül fontos területei.” (Donnan-Wilson 1999: 13) Különböző helyzetük miatt a határsáv az annak két oldalán élők, illetve a kívülállók számára is úgy tűnik fel időnként, mint veszélyes hely, de egyszerűen mind olyan övezet is, amely kreatív energiákat szabadít fel a tiltás kijátszásának változatos módzataiban (szökések, kommunikáció a határ túloldalán élőkkel).

A geopolitikai értelemben vett határ tudomásulvétele nyomán létrejön a területi behatárolódás, és kialakul a határsávban (frontier) élők közössége a maguk sajátos tapasztalatvilágával. John Cole és Eric Wolf az 1960-as években ebben a viszonylatban vizsgálták Dél-Tirol „ökológiáját és etnicitását.” (Cole-Wolf, 1974) Saját kutatásom során a határnak ez utóbbi összefüggése jelenik meg. Az 1921-ben kialakuló és 1924-re véglegesülő új magyar-osztrák határ (border) sajátosságát az jelenti, hogy az övezetben élők számára a határ még sokáig átjárható volt, „tiltó természete alig tűnt fel, illetve csak elvont szinten, jogszabályokban és a politikai diskurzusban érvényesült”. (Kovács Éva 2002: 145) A drasztikus változást a vasfüggöny 1949-es létesítése jelentette, amely – mint két világrendszer határa – szinte hermetikusan elszigetelte egymástól a két oldalon élőket 1989 őszéig. Ezt követően viszont már nem a politikai rendszerek különbsége, hanem a jelen gazdasági viszonyai (jövedelmi, jóléti stb.) és az emlékként megőrzött történeti közelmúlt (a különbözőképpen megélt előző negyven vagy nyolcvan év) eltérései együttesen alakítják azt a távolságot, amely a két szomszédos társadalom között a mai napig fennáll.

Témaválasztás és módszertan

A határ sokrétű és szerteágazó vonatkozásrendszere, problematikája miatt számos kutató egy-egy sajátos témakört vizsgál meg ezen belül, így például Alvarez és Collier az Egyesült Államok és Mexikó viszonylatában dolgozó kamionosok világát kutatta föl. (Alvarez-Collier, 1994) Úgy gondolom, hogy ez a példa is megerősíti azt az elképzelésemet, hogy az államhatárok mentén folytatott vizsgálatok akkor különösen indokoltak, ha ez a határ két olyan társadalmat választ el, amelyben jelentősek az életszínvonal, az életmód, a társadalmi kommunikáció, a szokásrend, a jövedelmi viszonyok közötti különbségek. Természetesen a határ azonos oldalán található társadalom sem homogén, „határvidékek nemcsak a hivatalosan elismert határokon fedezhetők fel, hanem a nemi, életkori, státusbeli vagy az élettapasztalatok terén adódó különbségek kevésbé formális metszéspontjain is. (Rosaldo, 1989: 29)

Az egyik ilyen belső határvonal a társadalmi nemi viszonylatok mentén húzódik, ezért tanulmányomban a gender-kutatás szempontjait kiemelten veszem figyelembe, ami szerint a nemi szerepek (mint a férfiasság, a nőiesség) függenek a társadalmi körülményektől, illetve a gyermeki szocializációtól. Az elbeszélői hangban ennek kialakításakor a lokális társadalmi környezethez való viszonyt vizsgálom, amely a külföldi munkavállalás miatt szükségképpen reflexióra készíti az elbeszélőt. Hipotézisem szerint az Ausztriában munkát vállaló soproni nők sajátos helyzetük (rendszeres átjárás a két társadalom között, elfogadható feltételek mellett szerzett külön jövedelem, miközben nem kell hosszabb időre elszakadni a családtól, az otthonától) jelentős – és minden bizonnyal kedvező – hatással van személyes identitásukra, beleértve a társadalmi státuszt is. Mindez azért lehet érdekes, mert úgy vélem, a mai magyar társadalomban kevés nő van olyan helyzetben, illetve éri olyan hatás, mely tartósan javítana önbecsülésén.

Kvalitatív kutatásomban a strukturált mélyinterjú illetve a vezérfonal-interjú módszertanát alkalmazom. Azért választottam ezt a módszert, mert a vizsgált társadalmi jelenségről így gyűjthetők össze árnyaltabb adatok, vélekedések, tudásformák. Töreksem, hogy ne csupán előzetes feltevéseim illusztrálására alkalmazzam az interjúk szövegrészeket. (Kovács, 2007: 270) Elemző munkámban mindvégig szem előtt tartom, hogy a társadalmi valóság a nyelv által megteremtett szövegvalóság formájában létezik. A 20. századi *linguistic turn* után a társadalmi tudás a szövegszerveződési összefüggések feltárása nyomán válik érthetővé. „Mindennek alapja egy hermeneutikus szemlélet, mely a valóságot értelmezendőnek, jelentését pedig nem nyilvánvalónak, hanem kibontandónak tekinti.” (Glózer, 2007: 260-261)

A kutatási téma behatárolása

A mai magyar társadalomban Sopron városa nyugalmas szigetnek tűnik, ahol a lokális társadalmi békességet jelentős részben az Ausztriából átjárók által az itteni szolgáltatásokra elköltött pénzek és az innen oda ingázók által ott megszerzett, itthon extrém magasnak tűnő jövedelmek jelentik. Miután 2011. május 1-jétől szabaddá vált a munkavállalás Ausztriában, fokozatosan özönlöttek el a magyar munkavállalók nyugati szomszédunkat. Olyan nyilvánvaló szempontok, mint az állandó ott-tartózkodás magas költségei, sokakat arra a megfontolásra készítetnek, hogy Sopronban keressenek tartózkodási helyet maguknak, illetve családjuknak. A városból 15-20 perc alatt már elérhető néhány nagyobb burgenlandi település, 50-60 percre van csupán Bécsújhely vagy Bécs. Tehát a napi bejárás Ausztriába megoldható úgy, hogy az ott megkeresett pénzt itthon költik el. Mivel az ottani keresetek az itthoni azonos vagy hasonló munkakör jövedelmének körülbelül háromszorosát jelentik, megéri még egy alacsonyabb presztízsű állás megszerzése is.⁵²

A munkavállalás szabaddá tétele, 2011 májusa utáni egy hónapban az Osztrák Szociális Minisztérium adatai szerint 3000 új magyar munkavállaló jelent meg az osztrák munkaerőpiacon (MTI, 2011.06). Ezeknek egy része vélhetően korábban feketén dolgozhatott, és a jogszabályi változások után legalizálta tevékenységét. Az osztrák rendőrség 2011. októberi forgalom-mérése 3500-ra becsülte a Magyarországról ingázók számát. (MTI, 2011. 11) Míg tehát az első hónapban 3000-rel, az azt követő fél évben csupán 500-al nőtt a munkavállalók száma. Mindez megerősíti a fentebbi feltevésemet, hogy az első adat a foglalkoztatás 'kifehérítésének' mértékét takarja. Szintén ezt támasztja alá, hogy az egy évvel későbbi adatok az őszi-téli hónapok során megnövekedett munkavállalói létszámmal együtt 16 ezer főnyi növekedést regisztráltak. (MTI, 2012. 05.) Ez átlagosan mintegy havi 1330 fős gyarapodást jelentene, azonban, mint az előbbi számok alapján láttuk, az első fél évben mindössze 500 fővel nőtt a létszám, így a következő hat hónapban megkétszerezett havi átlaggal (2500 fő) számolhatunk. Valójában a növekedés nem egyenletes, hanem egyre gyorsuló ütemű lehet, mivel az Osztrák Társadalombiztosítottak Szövetségének 2013. februári adatai szerint 55 ezer főre ugrott meg a magyar munkavállalók létszáma. (Hír24, 2013)

A számadatok mögött azonban a nemi diszkrimináció jelenségei is megmutatkoznak. Azt gondolnánk, az osztrák határ mentén élő magyar nők kedvezőbb helyzetben vannak az ország más részein élőkénél. Azonban az Ausztria és Magyarország „között kötött ingázói keretegyezmény értelmében Ausztriában háromszor annyi magyar férfi dolgozhat, mint nő.” (Pehi, 2013) Johannes Kopf, az Osztrák Munkaerő-piaci Szolgálat (AMS) vezetője szerint a Burgenlandban

52 Ennek megfelelően az utóbbi időben drasztikusan megemelkedtek az ingatlanok és albérletek árai is Sopronban.

dolgozó magyarok 88 százaléka ingázó. (Kopf, 2012) Ráadásul rendre kimutatható az is, hogy az Ausztriában munkát vállaló nők alacsonyabb bért kapnak, mint a férfi munkavállalók. (Pehi, 2013) Ezzel magyarázható, hogy az Ausztriában legálisan munkát vállalók már a törvényi szabályozás miatt is többségében férfiak, illetve az ott alkalmi munkát vállaló nők egy jelentősebb része pedig továbbra is feketén dolgozik.

A határ mentén végzett gender-szemponútú kutatásaim során találtam rá arra a női csoportra, akik soproni lakosként már évek óta ezt a fajta megélhetési stratégiát választják. Ezek a diplomás nők takarítónőként részmunkaidőben vagy alkalmi jelleggel dolgoznak Ausztriában. Vállalva a dequalifikációt, ott szerzett jövedelmük lehetővé teszi számukra azt az anyagi biztonságot, amiből manapság társadalmunkban már csak igen kevesen részesülhetnek. Mivel nem függnek itthoni főnöktől, munkaadótól – aki többnyire persze férfi lehet – olyasféle társadalmi függetlenségre is szert tesznek, ami nőként a mai Magyarországon legfeljebb csak jó anyagi helyzetben élő értelmiségi nők, vállalkozók (galériák, divatszalonok, lakberendezés) között fordulhat elő. (Collins, 1998: 168-169) Ez megfelel a Randall Collins által a kulturális termelés színtereként azonosítható társadalmi tevékenységnek, azzal a megszorítással, hogy Magyarországon vásárlóerő, tőke, rendszeres bevétel hiányában az ilyen területen megjelenő nők száma egyre csökken, háttérbe szorulásukkal megelégedést váltva ki a hazai nőgyűlölő folklór éltetőiben.

Diszkurzív elemzés

A kérdést vizsgáló általam készített mélyinterjúkból most egyet mutatok be. SZ. H. 36 éves, élettársi kapcsolatban élő, egy gyermekes nő 15 éve telepedett le Sopronban. Baranyába való, a pécsi egyetemen szerzett szociálpolitikusi diplomát, és végzettségének megfelelően szociális intézményben dolgozik Sopronban. Idekerülésének jellemezően az oka, hogy párja soproni, és egy régóta vendéglátásban tevékenykedő család tagja, aki jelenleg Ausztriában dolgozik szakácsként. SZ. H. első ausztriai munkájához is ennek révén jutott, első tapasztalatairól és a meghatározó vált szempontról ezt mondta:

„A párom szakács, és megismerkedésünk után pár hónappal volt egy lehetőség egy ismerős által, hogy kikerültem Ausztriába dolgozni. És hát nagyon motivált engem, hogy szép, szép, hogy én meg akarom menteni a világot, bruttó 39 ezer forintos fizetéssel. De hát ugye azért a mi megélhetésünket, ebből annyira nem lehetett...98-ban kezdtem el dolgozni, és bruttó 39 ezer forintos fizetésem volt. És hát úgy kellene, kellene valami más irányba menni. És az első ausztriai munkám ő általa volt azzal, hogy először csak hétfévente, vagy valami nagyobb eseményeken, amikor nagy fogadások voltak az étteremben, akkor elvitt és kivitt magával mint kézilányt, akinek 12 órában mosogatni és

ugrálni kellett megállás nélkül. Ami meglehetősen nehéz volt, tehát két hétig lábra se tudtam állni. Nem voltam hozzászokva ahhoz a fizikai megterheléshez, ami ezzel a munkával jár. Viszont...viszont nagyon jól megfizették, és így nagyon jól kiegészítette akkor még a fizetésemet.

És hát az, hogy először volt életemben félretett pénzem, hogy nem az van, hogy most ennyi pénzem van, amiből élek, nem tudtam már abból spórolni, vagy olyan dolgokat megvenni, amik nem nagy dolgok, csak nem ment egyszerre. Egyébként az azért még akkor az egy olyan felemelő érzés volt, a szabadság érzése, vagy nem is tudom. Hogy ezt én megteszem. Hozzá kell tenni, anyukám, tudta vagy nem tudta, mit tudom én, mosogatni járok, és ez van, akkor, jaj kislányom, hát ezért tanultál...Bennem is volt még először ilyen, hogy nem ezért tanultam, hogy nekem ezt kelljen csinálni. De aztán ez így szép, szép fokozatosan ez így...elmúlt. Sokkal fontosabbá vált, az hogy...hogy szabadságot ad nekem az a pénz, éreztem, hogy lehetőségeket ad. És hát így, így kezdődött nekem az ausztriai munkadolog.”

Azok a jól ismert európai emancipatív fogalmak, mint önbecsülés, szabadság üresek maradnának anélkül a konkrét társadalmi gyakorlat nélkül, ahol megtagaszthatjuk meglétüket vagy hiányukat. Naivitás azt képzelni, hogy szabadok lehetünk egy társadalomban élve pénz nélkül. A kortárs filmművészetben Agnes Varda *Sem fedél sem törvény* című filmje (Varda, 1985) ezt a problémát szemléletesen mutatja be egy fiatal nő példáján keresztül, aki úgy akar szabad lenni, hogy egyúttal kívül is van a társadalmon, de ez végül teljes kiszolgáltatottsághoz és pusztulásához vezet.

Interjúalanyomnál kétféle női szerepminta tűnik föl, melyeket az anya, illetve az anyós képvisel.

Nagyon-nagyon nagy a kontraszt anyósom és az anyukám között. Anyukám egy sokkal konfliktuskerülőbb, félénkebb, visszahúzódóbb. Nem...nem olyan bátran lép dolgokat. Az anyósom viszont egy nagyon aktív, nagyon agilis, mindig a probléma megoldása az első, nem hagyja el magát, és bármi probléma van, azt keresi, hogy lehet azt megoldani, és előrevinni. Nekem...nekem biztos...tehát énrajtam is nagyon sokat formált az ő szemlélete.

A témában készített interjúknál közös vonás, hogy a családi élet, gazdálkodás menedzsereként a nők jelennek meg, amit az „éjjel-nappal dolgozó” szakmunkás férjek elnézően jóváhagynak, mintegy folyamatos távollétükkel visszaigazolják azt. SZ. H. esetében mindez annyiban bonyolódik, hogy a családon belüli női játszmákban büntudattal terhelt anyaként anyósával a kölcsönös lekötelezettség összetett rendszere is felépül.

És akkor ott van a gyerekem, akit sajnálok erősen, mert eleve kevesebb energiám jut. Nyolctól négyig iskolában van, és szombat, vasárnap amikor otthon vagyunk, pontosabban otthon van ő... a szombatot a nagymamával tölti. És vasárnapra kap egy nyúzott anyukát, akinek még ezer dolgot kell otthon megcsinálnia, mert mindjárt jövök, még megkavarom az ételt, még kiteregetek, meg elindítom, meg mit tudom én micsoda... Hétköznapi egyszer megyek ki, de akkor hajnalban, fél hétre megyek, és kilenc óra körül érek vissza. Akkor ugye megint a nagymamára kell támaszkodni, hogy legyen, aki felkészítse és elvigye a gyereket iskolába. A páromra nem tudok támaszkodni. A párom az szó szerint éjjel-nappal dolgozás, tehát elindul délelőtt tíz órakor, és éjjel előtt ér haza. És ez így minden nap, illetve kettő szabad napja van, ha minden rendben megy. Ez a két szabadnapja éppen nem a hét végére esik, a vendéglátásban minden hétfőre az csúcsidőnek számít.

A diplomás szegény feleség és a szaki jó módú férj párkapcsolatban megvalósul a többszörös kompenzáció inter- és intraszubjektív szinten egyaránt, hiszen az „ausztriai takarítás” mellett az elbeszélő egyetemi végzettségének megfelelően a szociálpolitikusi hivatását is gyakorolhatja. SZ. H. történetében sajátos ingamozgás valósul meg a társadalmon belül és a társadalmak közötti státuskülönbségek ismétlődő megélése révén is.

A társadalmak közötti egyenlőtlen viszony – ami Európában is számtalanszor reprodukálódik – az általam vizsgált példában szintén megjelenik, mint a gazdag, fejlett osztrák és a szegényebb, így kiszolgáltatottabb magyar társadalom közötti aszimmetrikus kapcsolat, amelynek konkrét megfelelője esetünkben a cselédmunka újramegjelenése az Ausztriában takarító magyar nő személyében. A magyar-osztrák határ menti viszonyt egyenlőtlen, de paradox is. Egyenlőtlen, mert a magyarok dolgozni járnak át Ausztriába, szinte kizárólag a lenézett szolgáltatások szférájába, miközben az osztrákok Magyarországra presztízsfogyasztás és a szolgáltatások igénybevétele céljából érkeznek. Ennek minden eleme eddig úgy tűnt, az osztrák állampolgárok önképét erősíti. Azonban az itt vázolt mechanizmusnak van egy paradox, de magyar oldalról nézve jótékony vonása is. Az osztrák oldalon keresett pénz a magyar munkavállaló számára szintén pozitívan épül be az önképbe, és lehetővé teszi az osztrákoknál látott fogyasztás valamifajta utánzását. Másik interjúalanyom hosszabban is beszélt arról, milyen jó arra gondolnia, hogy megkeresett pénzéből ő is olyan divatosan öltözhöz, mint osztrák nőtársai. Itt mindenképpen jelezni kell, hogy a fogyasztás fogalmát nem pejoratív vagy elítélő értelemben használom, ami tetten érhető a közgondolkodásban manapság is. Úgy vélem, érdemes lenne ezt a kifejezést újragondolni napjaink társadalmának megértésében, hiszen „a fogyasztás egy újabb termelés igényét teremti meg, egyszerre mozgatója és indítóerő a termelésnek. (...) A fogyasztó távolról sem oly passzív,

mint amilyennek gondolják, hanem műveletek összefüggő sorát végzi, amelyek valódi, illegális és csendes termelésnek mondhatók.” (Bourriaud, 2007: 12)

A termelés az én értelmezésemben az identitás újratermelését is jelenti a fogyasztásnak mint a javak feletti rendelkezésnek a pozitív énképet erősítő hatása értelmében. Az én-azonossághoz természetesen még hozzátartozik annak narratív létmódja, amely a koherencia képzetét köti az átélt emléknymokhoz. A fogyasztás így vázolt funkciója mint az önbecsülés megszerzése és megtartása mindenkiben ott munkál nemi hovatartozástól függetlenül. Ugyanakkor a korábbi modern filozófiák absztrahált szubjektumfogalma helyett férfi és női szubjektumokban kellene tudni gondolkodni. A különbség férfi és nő között egyrészt az eltérő lehetőségek nyitotta cselekvési térben, másrészt az orientáció, a különböző kulturális minták követésének önkéntelen kényszereiben adódik. További nehézséget jelent, hogy a modernitás utáni instabil és gender-meghatározottságú szubjektumképzettel lenne szükséges összekötni a férfiak és nők eltérő szabadság lehetőségeit.

A fogyasztás fogalma ebben az összefüggésben segítséget nyújthat. Általa ugyanis összekapcsolhatóvá válik a szabadság hagyományos, morális értelme és egy újabb, posztmodern esztétikai szabadságfogalom, ahol a nekünk tetsző dolog, kulturális/cselekvési minta választása nyújt egyszerre szabadság- és tetszésélményt. (Schusterman, 2003. 428-468.) A paradox jelleget itt az adja, hogy a választó szubjektum a választás eredményeként jön létre, mint a cselekvéshez képest utólagos, amelyet ő maga hajt végre. A paradoxon feloldható azzal, hogy a posztmodern alanynak a vágy átélésében van lehetősége megtapasztalni önmagát, tehát a vágy konstruálja utólagosan a szubjektumot az átélés során. A férfi és a nő közti különbség eszerint nem esszenciálisan, hanem modálisan értendő, abban a differenciában, amely a kultúra mintái szerint a módját adja a vágy átélésének.

Következtések

A határ túloldalán takarító magyar nők ottani fogalmak szerint alantas munkát végeznek, mely ugyanakkor még mindig a tisztességes munka körébe tartozik: végzője integritását nem sérti szükségszerűen, morálisan nem romboló hatású, ellentétben az akár külföldön, akár itthon végzett erotikus jellegű munkákkal. Magyarországi viszonyok között – ahogyan gyakran szó esik róla a médiában – szinte lehetetlen tisztességes állásajánlatot találni, de még a munkaviszonyban lévők is többnyire kiszolgáltatottak és alulfizetettek.⁵³ Mindez fokozottan érvényes

53 „A legtöbb olyan újságban, ahol hirdetések is vannak a cikkek mellett, számtalan erotikus munkalehetőséget találni, kevés a 'normális' álláslehetőség, ezen belül kevés számban fordul elő olyan, amit részmunkaidőben, este vagy éjjel, iskola mellett is végezni lehet.” *Az albérlés az egyik ok, amiért egyetem mellett szexmunkás lesz valaki. Velvet*, 2011, július 25. http://velvet.hu/szex/2011/07/25/az_alberlet_az_egyik_ok_amiert_egyetem_mellett_szexmunkat_vallal_valaki

a nőkre, és még inkább érezteti hatását, ha alacsonyabb a társadalmi státusuk, csekélyebb az anyagi és kulturális tőkájük. Sopronban talált eseteim olyan nők példái, akik az általános magyarországi viszonyokkal szemben – nem kis részben a regionális gazdasági-társadalmi adottságoknak köszönhetően – képesek az anyagi függetlenség jeleit felmutatni, miközben folyamatosan megtapasztalják egy modernbb, emancipáltabb társadalom viszonyait is, még ha ezért a kívülálló, a megtúrt vendégmunkás szerepével kell fizetniük. Mindezek azt eredményezik, hogy a vágy átélésének fentebb említett módja, vagy más terminussal az elbeszélői hang differenciáltabb és fokozottan reflexív jelleget ölt, melynek egyaránt összetevője a Magyarországon uralkodó nemi mintákhoz és ideológiákhoz való kritikus viszony, a regionális csoporthoz való tartozás tudata, illetve a participáció a nyugati munkavállalói, fogasztói életben.

Mindez nem jelenti azt, hogy kialakulóban lenne a nyugati határvidéken társadalomkritikus nők civil csoportosulása. A helyzetük összetettebb és ambivalensebb is ennél. Reflektálnak helyzetükre, észlelik a két kultúra különbségeit, de naponta át is élik e két világ eltérő szerepelvárásait, amelyből számukra a honi – a nőket a hagyományos, konzervatív szerepelvárásokkal illető, a nőt a családi színtérre korlátozó, a vidéki Magyarország egyre jelentősebb elmaradottságát konzerváló – bizonyul meghatározónak. Az interjúkból az tűnik ki, hogy ezeknek a nőknek a célja az itthoni anyagi biztonság megteremtése, amihez az ausztriai munkavállalás csak átmeneti eszköz, tőkeakkumulációs művelet lesz.

Ezek a nők nem légvárakat, hanem apartmanházakat építenek Sopronban, ami számukra egyfajta 'exegi monumentum aere perennius'. De úgy is fogalmazhatnánk, hogy illúziómentesek az itthoni nemi szerepelvárások korszerűbbé, emancipáltabbá válásával kapcsolatban.

Szeptikus konklúzióm ellenére úgy gondolom, több területen is lehetne a Sopron környéki régióban további társadalomtudományi elemzést folytatni. Az egyik a gender érzékenység csapásvonalán haladna azzal, hogy olyan férfiak körében folytatna ízlés- életmód- és identitáskutatást, akik Ausztriában dolgoznak. Fentebbi férfikutatást társadalmi nemi összefüggésben helyezném el, amely szerint a maszkulin nem egyszerű szinonimája a férfiaság fogalmának, hanem az uralmi viszonyokban a hatalom által legitimizált férfias mintázatokat fogja össze. (Carrigan-Connel-Lee 2011. 57.) Egy adott időközben sem egyetlen maszkulinitás érvényesül, hanem relacionális módon maszkulinitások képződnek, melyek közül egyesek dominánssá válnak. A maszkulinitás/feminitás adott társadalomban érvényesnek elismert módozatainak létrehozásában és fenntartásában mindkét nem képviselői részt vesznek. Bár ez a munka hatalmi szempontból számos egyenlőtlenséget tartalmaz, eredményként mégis természetesnek, magától értetődőnek mutatja azokat a képzeteket, melyeket viszont a hatalmon kívül állók – például a nemi identitás ekképpen elismert határain túlról – rendszeresen megkérdőjeleznek.

Irodalom

- Alvarez, R. R.-Collier, G.A. (1994): The Long Haul in Mexical Trucking. In *American Ethnologist*, XXI. (3): 606-627.
- Bindorffer Györgyi (2004): Határon innen–határon túl. In Kovács Nóra-Osvát Anna-Szarka László (szerk.): *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből III.* Akadémiai, Budapest, 29-42.
- Böröcz József (2002): A határ: társadalmi tény. *Replika*: 47-48. 133-142.
- Carrigan, Tim-Connel, R.W.-Lee, John (2011): A maszkulinitás új szociológiája felé, in Hadas Miklós (szerk.): *Férfikutatások*. Budapest, Corvinus Egyetem
- Cole, J.W.-Wolf, E (1974): *The Hidden Frontier: Ecology and Ethnicity in an Alpine Valley*. New York: Academic Press
- Collins, Randall (1998): A státuszkultúrák termelése és a nők. In Wessely Anna (szerk.): *A kultúra szociológiája*. Budapest: Osiris (160-173.)
- Bourriaud, Nicolas (2007): *Utómunkálatok*. Budapest: Műcsarnok
- Glózer Rita (2007): Diszkurzív módszerek. In Kovács Éva (szerk.): *Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet*. Budapest-Pécs: Néprajzi Múzeum-PTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék (260-268.)
- Hastings Donnan, Thomas M. Wilson (1999): *Borders: Frontiers of Identity, Nation and State*. Oxford: Berg
- Hír24, (2013): Rekord magyar a sógoroknál
<http://www.hir24.hu/belfold/2013/03/18/rekord-magyar-a-sogoroknal/>
- Kovács Éva (2002): Határmítoszok és helyi identitásnarratívák az osztrák-magyar határ mentén. *Replika*: 47-48. 143-156.
- Kovács Éva (2007): Interjú módszerek és technikák In Kovács Éva (szerk.): *Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet*. Budapest-Pécs: Néprajzi Múzeum-PTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék (269-277.)
- MTI (2011.06.): A magyarokat vonzotta leginkább a szabad ausztriai munkavállalás
http://www.hrportal.hu/c/kifeheritette-a-foglalkoztatast-a-munkaero-piaci-nyitas-20110621.html?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_201308
- MTI (2011. 11.): Magyar munka külföldön: Ausztria
http://mandiner.hu/cikk/20111017_magyarok_kulfoldon_ausztria
- MTI (2012. 05.): Külföldi munka: tódulnak a magyarok Ausztriába, Itthon&Világ
- Pehi Barbara (2013): Csökken a női foglalkoztatottak száma Burgenlandban
<http://www.vasmege.hu/vasi-mozaik/182474>

- Kopf, Johannes (2012): *Welche Qualifikationen werden am Arbeitsmarkt am meisten nachgefragt/in Zukunft verstärkt nachgefragt werden?* BMWFJ, Wien
- Rosaldo, Renato (1989): *Culture and Truth: The Remaking of Social Analysis*. Boston: Beacon Press
- Schusterman, Richard (2003): *Pragmatista esztétika. A szépség megélése és a művészet újragondolása*. Pozsony: Kalligram
- tt: *Az alberlet az egyik ok, amiért egyetem mellett szexmunkás lesz valaki*. Velvet, 2011. július 25. Letöltve 2011. augusztus 12-én a Velvet weboldalaról: http://velvet.hu/szex/2011/07/25/az_alberlet_az_egyik_ok_amiert_egyetem_mellett_szexmunkat_vallal_valaki
- Varda, Agnes (1985): *Sem fedél sem törvény (Sans toit ni loi)*. Színes, feliratos francia film-dráma, 105'